

پژوهشگاه علوم
و فرهنگ اسلامی

روحانیت و انقلاب اسلامی

چکیده نشست‌ها، گفتگوها و مقالات

به اهتمام
پرویز کاظمی

روحانیت و انقلاب اسلامی

چکیده نشست‌ها، گفتگوها و مقالات

به اهتمام: پرویز کاظمی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- معاونت پژوهشی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
- ویراستار: عباس جباری مقدم
- چاپ: باقری
- چاپ اول: زمستان ۱۳۸۹
- شمارگان: ۱۴۰۰ نسخه
- قیمت: ۴۸۰۰ تومان
- عنوان: ۱۶۶؛ مسلسل: ۳۰۰

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم، خیابان شهداء (صفائیه)، کوچه آمار، پلاک ۴۲
 تلفن و دورنگار: ۷۸۳۲۸۳۳، بخش: قم ۷۸۳۲۸۳۴؛ تهران ۵-۰۳۰۳-۸۸۹۴۰۳۰۳
 ص.ب: ۳۷۱۸۵/۳۸۵۸، کدپستی: ۱۶۴۳۹-۳۷۱۵۶
 وب سایت: www.isca.ac.ir
 پست الکترونیک: nashr@isca.ac.ir

همایش علمی پژوهشی روحانیت و انقلاب اسلامی (۱۳۸۹؛ قم)
 روحانیت و انقلاب اسلامی، چکیده نشست‌ها، گفتگوها و مقالات / به اهتمام پرویز کاظمی، تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی- قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹.
 ص. ۳۴۴

ISBN:978-600-195-028-5

۴۸۰۰۰ ریال:

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
 ۱. ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ - روحانیت - مقاله‌ها و خطابه‌ها - چکیده‌ها.
 ۲. ایران - تاریخ - جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸ - روحانیت - مقاله‌ها و خطابه‌ها - چکیده‌ها.
 ۳. روحانیت - ایران - فعالیتهای سیاسی - مقاله‌ها و خطابه‌ها - چکیده‌ها. الف. کاظمی، پرویز، ۱۳۴۴ - گردآورنده. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی. ج. عنوان.

۹۵۵/۰۸۳

DSR ۱۵۶۳/۹.۵۸

الف ۱۳۸۹

- فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌روی روحانیت در دهه چهارم انقلاب/حاجی حسن پور ۲۳۱
- بررسی جایگاه اجتماعی روحانیت در انقلاب اسلامی / سید عبدالکریم حسن پور ۲۳۳
- روحانیت و اسلام سیاسی / سید صادق حقیقت ۲۳۶
- جریان‌شناسی روحانیت و انقلاب اسلامی / عبدالصمد خسرویناه ۲۳۸
- نگرشی تحلیلی به مشارکت روحانیون در امور قضایی بعد از انقلاب اسلامی / محمد درویش‌زاده کاخکی ۲۴۲
- روحانیت شیعه؛ انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی / روح‌الله دهقانی ۲۴۴
- روحانیت و چالش‌های فرهنگی و سیاسی آینده انقلاب اسلامی (رویکردی آینده‌پژوهانه) / فرزاد رستمی ۲۴۶
- مرجعیت تشیع و نقش آن در جهان اسلام (بررسی موردی نقش آیات عظام بروجردی و میلانی در جهان اسلام) / رحیم روح‌بخش ۲۴۸
- جریان‌شناسی سیاسی روحانیت پس از انقلاب اسلامی / علی زارع آلتقی ۲۵۰
- آسیب‌شناسی روحانیت در قلمرو سیاست / علیرضا زهیری ۲۵۲
- روحانیت، انقلاب اسلامی و روابط فرهنگی بین‌المللی / علی سروش ۲۵۴
- بررسی و تحلیل جایگاه اجتماعی روحانیت در سه دهه بعد از انقلاب اسلامی؛ تحلیل بازنمایی تیپ‌شناسی کاراکتر «روحانی» در سینمای ایران / مجید سلیمانی ۲۵۶
- آسیب‌های کناره‌گیری روحانیت از انقلاب / روح‌الله شریعتی ۲۵۸
- عوامل کناره‌گیری روحانیت از قدرت / روح‌الله شریعتی ۲۶۰
- استقلال مالی حوزه‌های علمیه در جمهوری اسلامی و پیامدهای سیاسی آن / محمود شفیعی ۲۶۲
- روحانیت و فرهنگ سیاسی مردم (پس از انقلاب اسلامی) / امیرمسعود شهرام‌نیا؛ مجید نجات‌پور؛ طاهر جعفری ۲۶۶

چکیده مقالات

- علیرضا آذربایجانی ۱۹۷
- خدمات متقابل روحانیت و انقلاب اسلامی با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ع) / رجبعلی اسفندیار ۱۹۹
- نقش روحانیت در تحقق همبستگی و جلوگیری از گسست اجتماعی در دهه چهارم انقلاب اسلامی / مرتضی اسماعیل‌زاده ۲۰۱
- روحانیت؛ از انقلاب اسلامی تا نظام اسلامی / علی الهی خراسانی ۲۰۲
- مقایسه سه دهه حضور روحانیت بعد از انقلاب اسلامی با سه دهه پس از مشروطه / سید جواد امام‌جمعه‌زاده؛ مجید نجات‌پور؛ بهروز زرین‌کاوینی ۲۰۴
- قبض و بسطی در دیدگاه روحانیت به نظام سیاسی / سید سجاد ایزدهی ۲۰۶
- موانع نواندیشی دینی در حوزه‌های علمیه معاصر / محمد باقری ۲۰۹
- موقعیت روحانیت؛ سه دهه پس از مشروطه و سه دهه پس از انقلاب اسلامی (بررسی مقایسه‌ای) / حسن بختیاری‌زاده ۲۱۱
- روحانیت شیعه ایران و تجربه بین‌الملل / عباسعلی براتی ۲۱۳
- وظایف متقابل روحانیت و نظام جمهوری اسلامی با تکیه بر آرای امام خمینی (ع) / خدیجه برزگر ۲۱۷
- بازخواندیشی گفتمان روشنفکری حوزوی / مسعود پورفرید ۲۱۹
- رابطه روحانیت و دولت اسلامی / علیرضا پیرزمنند ۲۲۱
- نقش حوزه‌های علمیه در مهندسی تمدن اسلامی / مصطفی جمالی ۲۲۳
- روحانیت و برداشت‌هایی از مفهوم توسعه / ناصر جهانیان ۲۲۵
- مرجعیت دینی روحانیت / فاضل حسامی ۲۲۷

- روحانیت، قهاقت و فتاوی معتبر (بازخوانی اصل ۱۶۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران) / احمد محقر ۳۰۴
- خیزش روحانیت در انقلاب اسلامی از سکوی مشروطیت و ملی شدن صنعت نفت / سید علی مرتضوی امامی زواره ۳۰۶
- نقش طبقه متوسط سنتی در جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر روحانیت شیعه / حسین مسعودنیا؛ نجات محمدی فر ۳۰۹
- ضرورت تعمیق پیش سیاسی روحانیون / علی ملکی ۳۱۱
- مفهوم‌شناسی و تبیین ماهیت روشنفکری حوزوی از دیدگاه مقام معظم رهبری / محسن موحدی ۳۱۳
- نقش روحانیت در شکل‌گیری و تکامل بانکداری اسلامی / سید عباس موسویان ۳۱۴
- بررسی عملکرد فیلسوفان حوزوی در برخورد با سه دهه استقرار نظام جمهوری اسلامی / سید مهدی موسوی ۳۱۶
- روشنفکری حوزهای؛ امکان یا امتناع مفهومی / منصور میراحمدی ۳۱۸
- فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌اروی روحانیت در دهه چهارم انقلاب اسلامی / سید جواد میرخلیلی ۳۲۰
- تحلیلی بر فعالیت روحانیت در خارج از کشور بر اساس نظریه «پخش» (مورد آسیای میانه و قفقاز) / محمداسعایل نباتیان ۳۲۲
- نقش روحانیت در بروز رفت از چالش «تغییر - ثبات» در سال‌های ۱۳۵۷ - ۱۳۶۰ بر اساس پدیده «انقلاب - نظام» / محمداسعایل نباتیان ۳۲۴
- روحانیت و آثار مکتوب / مهدی واحدیان اردکانی ۳۲۷
- ولایت مرجع، ولایت ملجأ؛ کاروشی در نقش و جایگاه ولی در جامعه اسلامی / علیرضا واسعی ۳۳۰
- نقش و رسالت راهبردی روحانیت در انقلاب، نظام سیاسی انقلابی و دولت جمهوری اسلامی ایران / علیرضا صدرا ۲۶۸
- کارکردهای روحانیت در جامعه از دیدگاه امام خمینی (با تأکید بر کارکردهای سیاسی و اخلاقی) / محمد عباسی ۲۷۰
- روحانیت و وحدت اسلامی (راهبردها و راهکارهای پیشگیری از چالش‌های مذهبی) / حسن عبدی پور ۲۷۲
- روحانیت و معماری انقلاب / قدرت‌الله عفتی ۲۷۴
- بررسی و تحلیل جایگاه اجتماعی روحانیت در سه دهه بعد از انقلاب اسلامی / رضا عیسی نیا ۲۷۶
- الگوی تعامل روحانیت و دولت اسلامی (از منظر امام خمینی) / عبدالوهاب فراتی ۲۸۰
- توسعه پایدار و روحانیت / سعید فراهانی ۲۸۳
- روحانیت معاصر و انقلاب اسلامی در فرایند امر به معروف و نهی از منکر (تجربه دیروز و ترجمه امروز) / محمداسعایل قاسمی طوسی ۲۸۵
- مقایسه سه دهه حضور روحانیت بعد از انقلاب اسلامی با سه دهه پس از مشروطه / علی کریمی مله؛ سمیه تام ۲۸۷
- نقش روحانیت در ایجاد، گسترش و تداوم اخلاق سیاسی در جامعه / نیمه کیخا ۲۹۰
- تأثیر حضور روحانیت در پیدایش و تداوم انقلاب اسلامی از منظر امام خمینی / نجم‌الله گلی توانی؛ پرویز کاظمی ۲۹۲
- توان مدیریت و رهبری روحانیت و چالش‌های فراو / امیرعلی لطفی ۲۹۴
- حریت و آزاداندیشی در سازمان روحانیت؛ شخصی یا سازمانی / شریف لکزایی ۲۹۷
- الزامات حضور راهبردی روحانیت در دهه چهارم انقلاب اسلامی / نیف لکزایی ۳۰۰
- روحانیت و آینده‌پژوهی / مجید مبلغی ۳۰۲

روحانیت، فقاہت و فتاوی معتبر

(بازخوانی اصل ۱۶۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)

احمد محقر*

با استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران و ضرورت یافتن ابتنای کلیه قوانین و مقررات بر موازین شرعی، روحانیت و فقاہت در ساختار حقوقی نظام جایگاهی محوری یافتند. بر پایه اصل یکصد و شصت و هفتم قانون اساسی «قاضی موظف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونہ بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر حکم قضیہ را صادر نماید...». تکلیف قاضی در صدور حکم دعاوی با استناد به «فتاوی معتبر» در صورت فقدان قانون مدونہ، الزامات و نیز سؤالاتی را پدید می آورد، الزام به اینکه فضای اجتهاد باید به طور دائم پویا باشد؛ باز بودن باب اجتهاد یکی از ویژگی های اجتهاد شیعی است که جنبه اقتدارگریز دارد و همواره امکان تکرر در برداشت و تفسیر دین و مخالفت با برداشت های رایج را فراهم می سازد و همین ویژگی است که زمینه پویایی فقه و هماهنگی با تحولات و مقتضیات زمانی و مکانی را فراهم می سازد. اما سؤالاتی که در اجرای اصل ۱۶۷ پدید می آید، این است که اساساً فتاوی مورد استناد باید

---

* استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد.

از چه ویژگی‌هایی برخوردار باشند، نقش قاضی در مراجعه به فتوا چیست، در صورت اختلاف فتاوی در موضوع واحد تکلیف قاضی چیست، آیا دوری یا نزدیکی فتوا به برداشت‌های رایج یا سیاست‌های جاری تأثیری در برگرفتن فتوا خواهد داشت، آیا قاضی می‌تواند ملاحظات مصلحت‌اندیشانه خاصی را مبنای اخذ یا طرد برخی فتاوی قرار دهد آیا دشواری‌های ناشی از انتخاب فتوا و ملاحظات سیاسی ناشی از جذب یا طرد فتوای خاص موجب ناکارکردی بخشی از اصل مزبور نخواهد شد؟ نگارنده بر آن است تا با بررسی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی اجرای اصل ۱۶۷ قانون اساسی، آثار ناشی از عدم رواداری در برابر آرا و اندیشه‌های فقها و مراجع و کاهش ظرفیت تحمل‌پذیری نظام را مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: انقلاب اسلامی، قانون اساسی جمهوری اسلامی، مراجع، اجتهاد، فقاہت، فتاوی معتبر، اصل ۱۶۷، وظائف قاضی.